

მანანა ბოჭორიშვილი

ტექსტის გააზრების არალინგვისტური ხერხები და წიგნიერება

ამ სტატიის საგანმანათლებლო ინიციატივა იმაში მდგომარეობს, რომ წიგნიერების უნარის განსავითარებლად ხშირად გამოვიყენოთ ერთი და იმავე ტექსტის გააზრების მრავალი ხერხი. ამით მოსწავლეს შევუქმნით კითხვის განწყობას და მივალწევთ, კითხვა გახდეს არა ექსტეროგენული, არამედ ინტროგენული ქცევა.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ წიგნიერება გაცილებით ფართო ცნებაა, ვიდრე კითხვისა თუ წერისთვის ენის გამოყენების უნარი; თანამედროვე გაგებით, წიგნიერება არის ცვალებად კონტექსტში კითხვის, წერის, ინფორმაციის დამუშავების, იდეებისა და მოსაზრებების გამოთქმის, გადაწყვეტილების მიღებისა და პრობლემის მოგვარების უნარი იმ ცოდნის საფუძველზე, რომელსაც ადამიანი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იძენს.

განვიხილოთ სემიოტიკური კომპეტენციისა და წიგნიერების ურთიერთმიმართება კონცეპტუალურ ჭრილში, კონკრეტული მაგალითებითა და ერთი ტექსტის გამოყენებით.

საყოველთაოდ ცნობილია კითხვის სტრატეგიები და მეთოდები, მაგრამ ისინი ტექსტის გააზრების ერთადერთი საშუალება არ არის. მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება მიზნად ისახავს სხვადასხვა ხასიათის ტექსტის გასააზრებლად საჭირო არალინგვისტური ხერხების ვრცელ რეპერტუარს.

წიგნიერ მოსწავლეს უნდა შეეძლოს წაკითხული ტექსტის მიხედვით რუკის, განტოლების, დიაგრამის, სქემის, ნახატის, აპლიკაციის, ნახაზის, საპრეზენტაციო მასალის, რეკლამის, მოდელის და ა.შ. შექმნა და პირიქით.

რას ნიშნავს “პირიქით”?

- . გააშინაარსოს რუკა;
- . გააშინაარსოს განტოლება;
- . გააშინაარსოს დიაგრამა;
- . გააშინაარსოს ნახატი, ნახაზი, აპლიკაცია;
- . გააშინაარსოს საპრეზენტაციო მასალა;
- . გააშინაარსოს რეკლამა;
- . გააშინაარსოს მოდელი

და ა.შ.

რა ტიპისაა გასაზრებელი ტექსტები?

1. მხატვრული /ნარატიული ნაწარმოები - ლექსი, მოთხრობა, პოემა და სხვ./
2. განმარტებითი /ტერმინი, ცნება, მახასიათებლების აღწერა/
3. არგუმენტაციის შემცველი /მოსაზრებები მტკიცებულებითურთ/
4. პრობლემის აღმოფხვრაზე ორიენტირებული /მტკიცება იმისა, რომ ესა თუ ის მოვლენა პრობლემურია/
5. დიალოგებზე აგებული /ინტერვიუები, დიალოგები/.

რა არის ნარატიული ჩარჩო?

ნარატიული ჩარჩო არის მხატვრული ნაწარმოების შეჯამების ჩარჩო. იგი მოიცავს კითხვების სერიას, რომელსაც მასწავლებელი დაუსვამს მოსწავლეებს. ეს კითხვები ისეა შედგენილი, რომ მოსწავლეებმა ყურადღება კონკრეტულ ინფორმაციას მიაპყრონ.

გთავაზობთ სხვადასხვა ტიპის ტექსტის ჩარჩოს სავარაუდო კითხვებს:

განმარტებითი კითხვები	ტექსტის	<ul style="list-style-type: none"> - რას განვმარტავთ? - რომელ კატეგორიას მიეკუთვნება ცნება? - რით განსხვავდება ის...
არგუმენტაციის ტექსტის კითხვები	შემცველი	<ul style="list-style-type: none"> - რა ინფორმაციას მივყავართ არგუმენტამდე? - რომელია მთავარი მტკიცებულება? - რა მაგალითებია მოყვანილი არგუმენტებად?
პრობლემის ორიენტირებული კითხვები	აღმოფხვრაზე	<ul style="list-style-type: none"> - რაში მდგომარეობს პრობლემა? - სად არის გამოსავალი? - კიდევ რა გამოსავალი ისახება? - პრობლემის მოგვარების რომელი გზაა რთული? იოლი?
დიალოგზე ტექსტის კითხვები	აგებული	<ul style="list-style-type: none"> - როგორ შეხვდნენ ერთმანეთს მოსაუბრენი? - რა თემას ეხება დიალოგი? - როგორ განვითარდა იგი? - როგორ დასრულდა?
მოთხრობის ჩარჩოს კითხვები	ნარატიული	<ul style="list-style-type: none"> - ვინ არიან მთავარი პერსონაჟები? - სად და როდის ხდება მოქმედება? - რით იწყება მოქმედება ნაწარმოებში? - როგორ გამოხატეს თავიანთი გრძნობები პერსონაჟებმა? - რა მიზნები აქვთ პერსონაჟებს? - როგორ ცდილობენ მიზნის მიღწევას? - რა მოჰყვა პერსონაჟთა მცდელობას?

წიგნიერ მოსწავლეს შეუძლია, წარმატებით დაამუშაოს წაკითხული ტექსტი და გაიაზროს იგი კოგნიტური სქემების გამოყენებით. მაგალითად გთავაზობთ ტექსტს, რომელიც IV კლასის ბუნებისმცოდნეობის მასწავლებელმა დასამუშავებლად მისცა მოსწავლეთა ჯგუფებს, თითოეულმა ჯგუფმა ეს პატარა ტექსტი სხვადასხვა კოგნიტური სქემის გამოყენებით დაამუშავა.

დასამუშავებელი ტექსტი

უცხოელ მოგზაურთა ჯგუფი ერთ ნასოფლარს მიადგა. ნასოფლარს კარგად ეტყობოდა მეწყრისა და ღვარცოფის კვალი. ოდესღაც ამაყად მდგომი სახლები მიწას შთაენთქა და აქა-იქ სახურავებიღა მოჩანდა. უცხოელ მოგზაურებს ადგილობრივი მონადირე შეხვდა, მან მოკლედ უამბო მათ ნასოფლარის ისტორია:

“ეს ადგილები მდიდარი იყო წყაროს წყლებით. ხშირი წვიმების დროს ფერდობებიდან მიწა ცვიოდა. XIX საუკუნეში მომხდარმა მიწისძვრამ წვიმით გაჟღენთილი მიწა ფერდობიდან მოწყვიტა და მეწყერი წარმოქმნა, რომელმაც სოფლის ერთი უბნის ათი სახლი თავისი ეზოებიანად დასავლეთით მდებარე ხევში ჩაიტანა. XX ს-ის 20-იან წლებში სოფლის თავზე ტყე გაჩეხეს და ერთ წვიმიან გაზაფხულს ერთ-ერთი ფერდობი დაიმეწყრა; მეწყერმა თხუთმეტი სახლი შთანთქა. ახლა ამ მდინარეს შეხედეთ. ის სათავეს აღმოსავლეთით, ხოკის მყინვარიდან იღებს და სამხრეთ-დასავლეთით მიედინება. XX ს-ის 70-იან წლებში მყინვარის გვერდით, მთაზე, ვულკანმა გაიღვიძა და მყინვარი სწრაფად დაადნო. ამან მდინარე საოცრად აადიდა და მოვარდნილმა ღვარცოფმა სულ გაანადგურა სოფელში დარჩენილი ოცი სახლი. ხალხმა ძლივს მოასწრო გახიზვნა. ასეთია ამ სოფლის ისტორია”.

სქემა 1

დავალება: წაიკითხეთ ტექსტი და ტექსტის მიხედვით შეავსეთ ქვემოთ მოცემული კოგნიტური სქემა.

მოვლენა	მოვლენის მიზეზი	შედეგი
		სოფლის ადგილას – ნასოფლარი

სქემა 2

დავალება: ტექსტის მიხედვით შეავსეთ ქვემოთ მოცემული დროის დიაგრამა ისე, რომ დასახელებულ თარიღს მიუწეროთ, რა მოხდა იმ დროს.

როდის?	რა მოხდა?
XIX ს.	
XX ს-ის 20-იანი წლები	
XX ს-ის 70-იანი წლები	

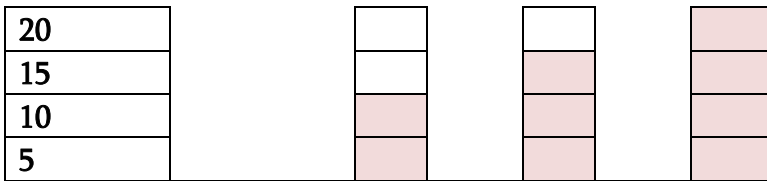
სქემა 3

დავალება: წაკითხეთ ტექსტი და მის მიხედვით შეავსეთ ქვემოთ მოცემული სქემა - მოვლენათა ჯაჭვი:

მოვლენა #1	მოვლენა #2	მოვლენა #3	შედეგი
			ყველა სახლი განადგურდა და სოფელი ნასოფლარად იქცა

სქემა 4

ტექსტის მიხედვით შეადგინეთ სვეტოვანი დიაგრამა. თითოეული სვეტი სტიქიის თარიღის მიხედვით დაშტრიხეთ განადგურებული სახლების რაოდენობის შესაბამისად.

სახლების რაოდენობა XIX ს. XX ს-ის 20 წ. XX ს-ის 70 წ.

კომენტარი:

მასწავლებელი, რომელიც ტექსტის დამუშავებისას სასწავლო მიზნის შესაბამისად იყენებს კოგნურ სქემას, ამით სერიოზულ გავლენას ახდენს მოსწავლის აზროვნების განვითარებაზე. ამ დროს ყალიბდება აზროვნების “ჩარჩოები”, რომლებიც ცოდნის, გამოცდილების, შეხედულებათა და ღირებულებათა განსაზღვრული სისტემებია. ყოველი კოგნურ სქემა ერთ კოგნურ პატერნს ასახავს. ჩარჩო წარმოადგენს ადამიანის მეტაკოგნიციას, ანუ ამ პატერნის შესახებ რეფლექსიას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებლები სხვადასხვა აღწერითი ტექსტის გასააზრებლად კოგნურ სქემებთან ერთად ვიყენებდეთ:

1. პროცესის მოდელირებას;
2. სტრუქტურის მოდელირებას.

წიგნიერ მოსწავლეს წარმატებით უნდა შეეძლოს წაკითხული ტექსტის მიხედვით პროცესის ან სტრუქტურის მოდელირება.

გთავაზობთ ტექსტს, რომელშიც ასახულია პროცესები და სტრუქტურები, რომელთა მოდელირება შესაძლებელია.

ტექსტი თემა - გეოგრაფიული ობიექტები

დედამიწაზე ბევრ უცნაურ ზღვას ნახავ. ერთ-ერთი მათგანი ეგრეთ წოდებული მკვდარი ზღვაა. მასში დიდი ხანია განადგურდნენ თევზები, ლიფსიტები, ზღვის სხვა ცხოველები და მცენარეები. როგორ მოხდა ეს? ზღვამ დამლაშება დაიწყო და მარილის სიჭარბემ ცოცხალი ორგანიზმების განადგურება გამოიწვია, თუმცა წყალს ბევრი უცნაური თვისება შესძინა. ერთ-ერთი ის არის, რომ მკვდარ ზღვაში ცოცხალი ორგანიზმი არ იძირება. აქ ხშირად დაინახავ დამსვენებელს, რომელიც ზურგზე დაწოლილი ტივტივებს წყალში და თან გაზეთს კითხულობს. იყო დრო, როდესაც ქვიშითა და ქვებით მოფენილ ზღვის ფსკერზე უამრავი წყალმცენარე ხარობდა, რომლებითაც თევზები იკვებებოდნენ, მათ მიერ გამოყოფილ უვარგის ნივთიერებებს კი ზღვის ლოკოკინები შეექცეოდნენ და წყალი მუდამ სუფთა იყო.

ტექსტის მიხედვით პროცესის მოდელირება

აიღეთ: პატარა ქილა, კვერცხი, ჭიქა, კოვზი და მარილი.

1. ჩაასხით ქილაში წყალი და ფრთხილად ჩადეთ კვერცხი /დაინახავთ – კვერცხი ჩაიძირა/.
2. ჭიქაში ჩაასხით წყალი და მასში თანმიმდევრობით ჩაყარეთ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.. კოვზი მარილი.
3. შემდეგ ქილაში ნელ-ნელა ჩაამატეთ ნაჯერი მარილიანი წყალი და წყალში ჩაძირული კვერცხის მდებარეობის ცვლილებას დააკვირდით.
4. რა ემართება კვერცხს წყლის დამლაშების პარალელურად?

აიღეთ: ორი ერთჯერადი ჭიქა, რომელიმე მცენარის ორი პატარა შეფოთლილი ტოტი, მარილი, კოვზი.

1. ორივე ერთჯერად ჭიქაში ჩაასხით წყალი, ერთ-ერთში ჩაყარეთ ორი კოვზი მარილი და მოურიეთ, სანამ მარილი წყალში არ გაიხსნება.
2. ორივე ჭიქაში ჩადეთ მცენარის შეფოთლილი, თითქმის ერთნაირი ზომის ტოტები.

3. დააკვირდით, რა ემართება დამლაშებულ წყალში მოთავსებული მცენარის ტოტზე არსებულ ფოთლებს და ივარაუდეთ, რა მოუვიდოდა წყალმცენარეებს ზღვის ინტენსიური დამლაშებისას.

ასეთივე პროცესები გაიარა მკვდარმა ზღვამ.

ახლა ტექსტის მიხედვით სტრუქტურის მოდელირება განვიხილოთ:

ტექსტი/სტრუქტურის აღწერა	სტრუქტურის მოდელირება
<p>იყო დრო, როდესაც ქვიშითა და ქვებით მოფენილ ზღვის ფსკერზე უამრავი წყალმცენარე ხარობდა, რომლებითაც თევზები იკვებებოდნენ, მათ მიერ გამოყოფილ უვარგის ნივთიერებებს კი ზღვის ლოკოკინები შეექცეოდნენ და წყალი მუდამ სუფთა იყო.</p>	<p>აიღეთ ქილა/ჭიქა, ფსკერზე დაყარეთ ქვიშა, დააწყვეთ ქვები, ჩარგეთ წყალმცენარეები. ჩაასხით წყალი და ჩაუშვით მასში წყლის ლოკოკინა და აკვარიუმის თევზები.</p>

დიმიტრი უზნაძე აღნიშნავს: "სწავლაში ძირითადი მნიშვნელობა იმ პროდუქტს კი არა აქვს, რომელსაც იგი კონკრეტული ჩვევის ან კონკრეტული შინაარსის მქონე ცოდნის სახით გვაძლევს, არამედ განსაზღვრული მიმართულებით მოსწავლის ძალების განვითარებას".

ტექსტის დამუშავებისას არალინგვისტური ხერხების გამოყენებას დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ არა მხოლოდ კონკრეტული ჩვევის ან კონკრეტული შინაარსის მქონე ცოდნის მისაღებად, არამედ იმიტომაც, რომ ის წიგნიერების მიმართულებით მოსწავლის ძალების განვითარებას განსაზღვრავს.